

◀ Op de stekbedden staan alle soorten bij elkaar die door stek vermeerderd worden, zoals de verschillende soorten Salvia's.

KWEKER VAN EDEN

Hessenhofplanten door de jaren heen

In het voorwoord van ons jubileumhandboek van de kwekerij schreef ik; Ineens blijkt de kwekerij 40 jaar te bestaan" En zo voelt het ook want als planten je lust en je leven is dan vliegt de tijd. In 1981 begon ik als jongeman van 21 een kwekerij, nadat ik al een paar jaar aan het planten verzamelen was. Er was eigenlijk geen twijfel of ik dit wel of niet moest doen. En ik kan het iedereen aanraden: als je een kwekerij wilt beginnen, doe het zo jong mogelijk. Natuurlijk doe je van alles fout, dat heb ik ook gedaan, maar als je zo jong bent vergeeft iedereen het je. En als je maar hard genoeg werkt en van je vak houdt, dan kan er niets fout gaan. Tien jaar later kwam Miranda op de kwekerij stage lopen. Het duurde even voordat de vonk oversloeg, maar zij werd later mijn vrouw. Daar had ik het grootste geluk van de wereld mee, want als je als echtpaar samen voor 100% achter de kwekerij staat en er samen dagelijks in werkt is dat een enorm voordeel. Nu, dertig jaar later, hoeven we elkaar niets meer te vertellen, een blik is vaak al voldoende en ieder neemt een deel van de kwekerij voor zich. Maar met z'n tweeën kunnen we het niet meer af. Zo hebben we twee fijne medewerkers, Jeroen en Gerrit en jaarlijks een paar stagiaires die meestal uit het buitenland komen. Met ons groepje van zo'n 7 mensen redden we het om jaarlijks zo'n 3500 soorten vaste planten te vermeerderen. Want dat is wat de Hessenhof misschien wel uniek maakt, de grote rol die de eigen vermeerdering inneemt.

98% wordt voor eigen rekening genomen, 2% en dat zijn de gepatenteerde cultivars zoals *Geranium* 'Rozanne' en *Brunnera* 'Seaheart' wordt als jong plantje ingekocht. Maar om heel eerlijk te zijn willen we daarvan af. Dit soort commerciële soorten kan men overal bij een tuincentrum kopen. Na 40 jaar zouden we

graag weer een catalogus hebben, zoals diegene waar we in 1981 mee begonnen, eentje zonder planten waar een patent op rust. Dan kunnen we zeggen dat 100% uit eigen vermeerdering geteeld is.

Tekst & Foto's : **Hans Kramer**

◀◁ *Sitanion hystrix* is een totaal onbekend siergras, Overblijvend en winterhard met heel lange kafnaalden waardoor een zeer vederig effect bereikt wordt.
◁◀ De onbekende *Phlomis pratensis* vinden wij veel schoner van kleur dan de populaire *P. tuberosa* 'Amazone' Bovendien is het blad veel mooier.

▲ De moederbedden trekken volk van heinde en verre. Van juni tot oktober zijn ze op hun mooist.

- ◀ Op zondagmorgen vergeet Miranda haar stekken niet. Hier benevelt ze de nog ongewortelde stekken. (foto: Harry Jans)
- ◀ Vaak verwijdt Miranda de bloemen ten gunste van vegetatieve groei, dus eigenlijk voor de aankweek van jonge scheuten die weer gestekt kunnen worden.

Miranda ontfermt zich al jaren over de stekkas, waar je in juni geen stap meer kunt zetten. Alles staat dan vol met stek wat al dan niet al geworteld is. Dit stek wordt op de moederbedden genomen, maar ook in de rotstuin, de eikenwal, de prairietuin, eigenlijk overal waar planten als moederplant in de volle grond staan. En dat zijn bij elkaar wel zo'n 7000 soorten. Je zou dus kunnen zeggen dat jaarlijks de helft van de soorten vermeerderd wordt. Zelf neem ik het zaaien voor m'n rekening. Er wordt wat afgezaaid op de Hessenhof. We winnen jaarlijks wel 800 soorten zaad hier op de moederbedden. Want niets kiemt zo goed als eigen gewonnen zaad. Het is altijd vers en je kunt het op tijd zaaien. Veel vorstkiemers worden al voor de winter gezaaid. Prachtig werk wat ik in de loop der jaren steeds leuker ben gaan vinden. Vanzelfsprekend worden er ook veel planten gescheurd wat meestal in de winter gebeurt. Zo'n 12 jaar geleden is de Hessenhof biologische gecertificeerd. Dat betekent dat alle planten zonder kunstmatige meststoffen en chemische gewasbeschermingsmiddelen opgekweekt worden. Maar we gaan nog een stapje verder. Wij kweken de planten al jarenlang in een potgrond op basis van bladaarde. Turf wordt niet meer gebruikt. Dat lijkt ingewikkelder dan het is, want als je de planten niet met kunstmest opjaagt en opkweekt in een natuurlijke levende potgrond, is het voor iedereen prima te doen om biologische planten op te kweken. Natuurlijk

komt er nog wel meer bij kijken. Zo mag er bijvoorbeeld geen bewortelingspoeder gebruikt worden. Dat betekent dat de stekken er een tikkeltje langer over doen om te bewortelen. Maar het voordeel van vers stek van onze eigen gezonde moederplanten weegt daar weer ruimschoots tegenop. Een leuke bijkomstigheid van een biologische kwekerij is dat je veel jonge mensen trekt. Sinds dat we biologisch gecertificeerd zijn is het aandeel van jonge klanten enorm toegenomen. Zeker in de afgelopen periode van het Coronavirus zijn er hele schare van vooral jonge mensen die voor het eerst in hun leven zijn gaan tuinieren. Wat is een kwekerij zonder moederplanten? Verreweg het grootste gedeelte van de kwekerij wordt ingenomen door de 7000 soorten moederplanten die onze plantenverzameling vormen. Alleen hierin kun je je helemaal verliezen. Mensen vragen wel eens hoe kom je eraan. Maar dit gaat eigenlijk vanzelf. De meest planten krijgen we van klanten, die tegenwoordig uit heel Europa komen. Verder ruilen we met collega-kwekers, we krijgen wel eens wat van botanische tuinen (dit gaat tegenwoordig niet zo gemakkelijk meer) Een goede bron zijn ook de verschillende verenigingen die een zaaduitwisseling hebben. Verder zijn er nog altijd mensen die oostwaarts trekken en bijvoorbeeld uit een land als Kirgizië zaad winnen van planten waarvan je je afvraagt waarom ze niet al lang in cultuur zijn. Al met al komt het erop

- ◀ Onze moeder graveert op haar 85e nog altijd de etiketten voor de moederplanten. In de schuur hangen ze netjes op alfabet.
- ▲ Elk jaar in september worden er zaai- en stekcursussen gegeven. (foto: Theo van Liempt)

neer dat we jaarlijks zo'n 500 nieuwe soorten planten, waarvan we de meeste nog nooit gezien hebben. Gelukkig gaan er ook planten dood en zijn we niet bang om planten die niet voldoen op de composthoop te gooien. Want van de 500 soorten die we nieuw planten, houden we er waarschijnlijk 50 over op de moederbedden, waarvan misschien de helft vermeerderd wordt.

- ◀ Uienzakken zijn ideaal om wegspringende zaden, zoals Dictamnus en Euphorbia te oogsten.
- ◀ De zaden worden vervolgens luchtig in papieren zakken bewaard.

◀◁ De torenhoge *Delphinium elatum* (ex Gork 043) heeft kleine bloemetjes, maar valt daarentegen op door z'n elegante bloemtros, mooi loof en vooral door z'n langlevendheid.

◀◁ *Lysimachia dubia* was dé ontdekking van deze zomer! Zeker 2 maanden achter elkaar bloei en veel hoger, robuuster en winterharder dan de gangbare *L. atropurpurea*.

Over de besten van de afgelopen jaren wil ik graag wat dieper ingaan, vaak zijn het planten die we als enige in Europa kweken. Het is een mix van eigen cultivars en botanische introducties waarvan we een hoge pet hebben.

Lysimachia dubia was de ultieme verrassing van het afgelopen jaar. Normaal zijn Lysimachia's geen planten die je in vervoering brengen. Ze kunnen zich flink uitbreiden en bloeien in gele en witte tinten op een paar uitzonderingen na. De bekendste hiervan is *L. atropurpurea* met zijn donker wijnrode aren. Erg mooi, maar ook erg kortlevend. Ik heb ze nooit langer kunnen houden dan één jaar. De grote ontdekking in deze tinten is *L. dubia*, waarvan we het zaad ontvingen uit Noord-Griekenland. Weliswaar is de kleur een stuk lichter dan *L. atropurpurea*, meer een licht wijnrood, maar het is een veel forsere plant. Het lancetvormige blad is veel breder, met een lichtere midden nerf en staat aan stevige stengels die tot zo'n 80 cm hoog reiken. Tegen die tijd bloeien de eerste bloemtrossen die door de wijde, diepe vertakking met elkaar een flinke bos vormen die je niet over het hoofd ziet. En de kleur is prachtig, sprekend licht wijnrood, naar de top steeds donkerder wordend, wat een fraai contrast geeft. Afgelopen zomer bloeide de plant ruim twee maanden. En de afgelopen winter, waar de temperatuur onder de -15 °C zakte deerde de plant niets, wat gezien z'n herkomst, van de Balkan tot in Afghanistan, niet verwonderlijk is. Vreemd dat zo'n plant niet al veel langer in cultuur is.

Dat is met *Delphinium elatum* zeker wel het geval. Riddersporen en dan vooral kruisingen van *D. elatum* worden al tientallen jaren gekweekt. Je kan nu zelfs wel zeggen, er is te veel mee gekweekt. De meeste riddersporen of het nu oude cultivars of spiksplinternieuwe uit het labo (of juist wel hierom) zijn, halen meestentijds de twee jaar niet. Ze zijn kapot gekweekt. Deze constatering leidde naar een zoektocht in botanische riddersporen. Riddersporen waaraan niet geknutseld is. Zo kregen we zaad uit Wit-Rusland van *D. elatum* die daar in het wild groeit. De oervader van onze grootbloemige gekweekte riddersporen komt trouwens al in de Alpen voor, maar het verspreidingsgebied reikt veel verder naar het oosten. Wat bloemgrootte betreft kan deze plant niet wedijveren met de moderne rassen. De bloemen zijn enkel en klein en staan op grote afstand van elkaar. Maar voor de rest: Wát een plant! In de afgelopen groeizame zomer groeide ze wel uit tot een hoogte van ruim tweeëneenhalve meter. En met al de donder en bliksem die we gehad hebben bleef ze staan als een huis. Pronkend met haar scherp ingesneden heldergroen blad wat nooit meeldauw krijgt. En ver daarboven, naar de hemel reikend de enorme lange, slanke trossen van azuurblauwe bloemetjes met een zwart honingmerkje. Klanten die de plant voor het eerst zien staan perplex. Wat een karaktervolle plant. Zo'n uitstraling en het karakter winnen het met gemak van alle kweekproducten en je hoeft je niet steeds in het voorjaar af te vragen waar je *Delphinium* gebleven is. Planten van *Delphinium elatum* ex 'Gork 043', want zo heet hij, kunnen met gemak 10-12 jaar op dezelfde plaats blijven staan.

Als we het over hoge planten hebben mogen we de absolute ster van vorig jaar niet vergeten: *Eryngium paniculatum*. Een Zuid-Amerikaanse Eryngium, die meestal niet soortecht in de

handel is. We kregen het zaad eind 2017 daarvandaan en in het voorjaar 2018 kiemden slechts 3 planten. Ze ontwikkelden zich in het begin langzaam en zagen er met hun agave-achtige rozetten niet anders uit dan de meeste Eryngiums uit Z. Amerika die we regelmatig opkweekten. Maar gestaag werden ze steeds groter en eigenlijk onhandelbaar in de pot. We plantten ze op de hoek van de lange border waar ze zich goed konden ontwikkelen. Eind 2019 waren het al rozetten geworden van ruim 80 cm doorsnede. De winter van 2019-20 stelde niets voor en in het voorjaar begonnen de rozetten in het hart te 'schuiven'. Er werden bloemstengels gevormd! En niet zomaar, de stengels waren zo dik als een bezemsteel en rezen al hoger en hoger. Op regelmatige afstanden werden kleine vertakkingen gevormd die ruimte gaven voor de bloemhoofdjes in knop. Aan het begin van de herfst, het was wonderlijk, stopten alle drie planten met hun lengtegroei. Ze bleven op de centimeter nauwkeurig alle drie op 230 cm steken. En van onder tot boven, dus over de hele twee meter, gelijkmatig vertakt. Zo ontstaat een hoge kolom van honderden zo niet bijna duizend groenwitte bloemhoofdjes. Het was fenomenaal om te zien. Adembenemend! Hoe kan de natuur zo iets maken? Voor ons tuiniers is het fijn om te zien dat de plant de eerste drie zachte winters prima overleefde en wat ook goed nieuws is, de plant is niet monocarp. Iets wat je zou verwachten na zo'n immense krachtinspanning. We zien naast elke hoofdrozet weer minstens drie zijrozetten komen, die op het moment van schrijven (juli) alweer een meter hoog zijn. Onze mooiste ontdekking van het jaar 2020!

Een andere veel te onbekende hoge plant is onze *Sphaeralcea* 'Charmeuse'. Een plant die we jaren geleden benaamden. Nu hoor je over het algemeen weinig over *Sphaeralcea* op een paar niet winterharde selecties na, zoals de rode 'Newleaze Coral' en de bleekoranje 'Childerley'. Deze bevriezen bijna elke winter. Toch is het geslacht *Sphaeralcea*, behorende tot de Malvafamilie dat in droge gebieden in N. Amerika en Mexico voorkomt, tuinbouwkundig nog totaal niet uitgediept. We hebben bijna alle soorten van deze Malva-achtige hier uitgetprobeerd met slechts matig resultaat. De vochtige winters nekten de planten. Op één soort na, welke al vanaf het begin een succes was, *S. incana* die maandenlang met oranje schaaltes bloeit, elke winter goed terugkomt en op lichte grond zelfs woekerneigingen vertoont. De vermeerdering verliep altijd via zaaien, het was tenslotte een botanische soort en steenvast waren 100% van de planten oranje van kleur. Totdat er een keer een aantal afwijkende planten tussen zaten. Ze groeiden veel hoger, hadden dikkere stengels en bleken ook een totaal andere bloemkleur te hebben. De mooiste met een werkelijk fantastische koraalroze bloemkleur met iets zalm erin hebben we 'Charmeuse' genoemd. De bloemen lijken te glanzen alsof ze van satijn zijn. 'Charmeuse' is een geweldig mooie plant die nooit te droog staat, valt nooit om en is perfect winterhard. Sterker nog, deze plant staat nu al sinds 2003, dus al bijna twintig jaar, prachtig te wezen in de achtertuin van onze moeder. Droog en zonnig en zonder enige bemesting. De bijna aarachtige bloeiwijze met massa's kleine malva-achtige bloemschaaltjes kan meer dan een meter lang worden. Het enige nadeel is dat het stekken, de enige manier van vermeerdering, lastig gaat.

◀◁ De gigantische *Eryngium paniculatum* is een verhaal apart. Afgelopen winter 15 graden vorst overleeft en dit jaar staat ze zelfs met zes kolossale bloeiwijzen te bloeien. (foto: Jonny Bruce)

△◀ *Ligusticum lucidum* is zo'n ontdekking, waarvoor je in de natuur niet zo ver hoeft te gaan. In Zwitserland komt deze al in de bergen voor.

▽◀ *Sphaeralcea* 'Charmeuse' is zo'n plant die je als nieuw in cultuur zou kunnen omschrijven. Volledig winterhard, niet omvallend, maandenlang bloeiend en kan 20 jaar op dezelfde plek blijven staan.

Salvia 'Nachtvlinder' was een geschenk van de natuur en we geven deze plant graag (zonder patent) door. Nog steeds is dit één van de allerdonkerste *Salvia*'s en zeker de meest winterharde in deze groep. ►

▼ *Echinacea* 'Rozenrad' is misschien wat bloem betreft niets bijzonders, deze is zelfs klein te noemen. Maar de hoeveelheid bloemen en de langlevendheid maakt dit tot één van onze best verkochte planten.

◀ Miranda en Hans met de honden. Een kwekerij zonder honden is voor hun ondenkbaar. (foto: Maayke de Ridder)

40 JAAR KWEKERIJ "DE HESSENHOF"

JUBILEUMWEEKEINDE 4 EN 5 SEPTEMBER

Een uniek plantenfeest, waarvoor we onze beste collega-kwekers hebben uitgenodigd. Een aantal daarvan komen uit het buitenland wat resulteert in een buitengewoon eenmalig sortiment, zoals je dat maar zelden aantreft.

Elke dag 3 bijzondere lezingen, onder andere van Fergus Garret en Piet Oudolf.

De kwekerij staat nu helemaal vol met zo'n 3000 soorten en de moederbedden zijn op zijn mooist! Er worden rondleidingen gegeven. Kortom een geheel open huis met een unieke kans om te zien hoe een ambachtelijke en biologische kwekerij nu echt werkt.

Kijk voor de lijst van deelnemende kwekerijen en activiteiten op: www.hessenhof.nl

Toegang gratis, open van 10-5 uur

Miranda en Hans Kramer - HESSENWEG 41 NL-6718 TC EDE

Een van onze meest bekende selecties is *Salvia* 'Nachtvlinder' die alweer vanuit 2009 stamt. In die tijd werkte Frank Fischer bij ons, een groot verzamelaar van planten. Naast het terras van onze verkoopschuur hadden we een grote pot van de knalrode *Salvia* 'Royal Bumble' op het grind staan. Deze pot werd altijd naar binnen gehaald, maar toen we deze in mei weer wilden terugzetten stonden er wel vijftig kleine zaailingetjes in het grind. Dat was spannend, we lieten ze uitgroeien en ze bloeiden allemaal in rode tinten, op één na! Deze had een onwaarschijnlijk donkere kleur! Een tint die we nog niet eerder bij dit type Mexicaanse *Salvia*'s hadden gezien. Misschien gekruist met de eveneens donkere *S. coahuilensis*, die dichtbij stond? Om een lang verhaal kort te maken: we namen natuurlijk stekken, plantten het origineel voor het kippenhok, waar de plant nu 12 jaar later nog steeds staat. Kortom dit is de meest winterharde *Salvia* in deze groep, want de plek waar hij staat is blootgesteld aan koude noordoostenwinden. Kort na zijn introductie stal *Salvia* 'Nachtvlinder' de show op de Engelse Hampton Court Show en kreeg de plant een Award of Garden Merit, de hoogste onderscheiding.

Eigen selecties en kruisingen, we hebben er misschien niet zoveel benaamd als andere kwekerijen. Ik tel nu in de lijst 42 introducties, wat neerkomt op één per jaar. Maar dat is genoeg. Wij vinden het misschien nog wel leuker en spannender om plantensoorten die al sinds een eeuwigheid ergens in de natuur groeien als tuinplant te ontdekken en er verder niets meer aan te versleutelen. Zo behoudt de plant zijn charme, zijn aantrekkingskracht voor insecten en zijn kracht om verder te leven. Het mooie is, dat dit ontdekken nooit ophoudt. Altijd groeit er wel ergens een plantje, het hoeft niet eens ver weg te zijn, waar je bij stilstaat en vol verwondering denkt, wat is die mooi, die zouden we wel eens willen kweken. Wat dat betreft zouden we nog wel veertig jaar in het vak willen blijven. □